

MANI OCH POESI

Germund Hesslow

90tal 28/29, s 76-77, 1999

Föreställningen att det finns ett samband mellan galenskap och konstnärligt geni har gammalt datum och kan sägas vara en del av en romantisk konstnärsmyt. Myten innehåller, som ofta, både sanna och osanna komponenter.

Till de osanna hör nog iden att den som lider av mentalsjukdom har särskilda insikter som den friske saknar. Uttryck som "en inre resa" och "kontakt med djupare skikt i personligheten" förekommer ofta i dessa sammanhang men måste nog betecknas som tomma schabloner. De antyder att den psykiska sjukdomen är just *psykisk* och ett resultat av att individen försöker försvara sig mot t.ex. en problematisk livssituation eller mot bortträngda psykiska konflikter och att ett eventuellt tillfrisknande är beroende av att man får fördjupade kunskaper om sitt själsliv. Ett exempel på detta synsätt är Anna-Stina Riltons essä "Ernst Josephsons psykos – en självkurering" (i *Mänskliga gränsområden. Om extas, psykos och galenskap*, red. Cullberg, Johannisson & Wikström, Sthlm 1996). Om detta var sant, vore det kanske en naturlig tanke att psykisk sjukdom skulle kunna ge värdefulla insikter som konstnären kan utnyttja.

Personligen tror jag inte mycket på detta. Orsakerna till egentliga psykiska sjukdomar som depression eller schizofreni (till skillnad från livsproblem av olika slag) är inte kända, men mycket pekar på att virusinfektioner, förlossningsskador, hormonella rubbningar, tillfällig syrebrist vid narkos och andra liknande faktorer är av mycket större betydelse än psykiska faktorer. Det mesta tyder också på att förmenta insikter om psykiska konflikter är av ringa betydelse för tillfrisknande. Psykoterapeuter som arbetar med olika former av insiktsterapi når t.ex. inte bättre resultat än de som bara försöker ge tröst och stöd.

Trots detta finns det faktiskt ett samband mellan konstnärlig kreativitet och psykisk sjukdom. I första hand gäller detta inte schizofreni utan s.k. affektiva sjukdomar (depression och mano-depressiv sjukdom). Det är naturligtvis svårt att få fram tillförlitlig statistik på området, men det förefaller som om förekomsten av dessa sjukdomar är mångdubbelt större hos personer med konstnärliga yrken som författare, konstnärer och musiker än i normalbefolkningen. Kay Jamison, en amerikansk psykiater som själv lider av just mano-depressiv sjukdom, har i boken *Touched with Fire. Manic-Depressive Illness and the Artistic Temperament* (New York, 1994) lyft fram ett häpnadsväckande stort antal konstnärer som enligt hennes mening var drabbade av affektiv sjukdom. För att bara nämna några, led poeterna Byron, Pound, och Plath, författarna Faulkner, Hemingway och Woolf, konstnärerna van Gogh, Munch och Pollock och kompositörerna Bruckner, Schumann och Tjaikovskij alla av depressiv eller mano-depressiv sjukdom och flera av dem dog för egen hand.

Postum diagnostik är givetvis vansklig. Ett av Jamisons exempel är Strindberg och det är inte en vedertagen uppfattning att han skulle ha lidit av mano-depressiv sjukdom. En annorlunda uppfattning har framförts av t.ex. Johan Cullberg (*Skaparkriser*, Sthlm, 1992). Mängden trovärdiga exempel är ändå bestickande.

Vad är då grunden för sambandet mellan konstnärlig kreativitet och affektiv sjukdom? Flera mekanismer är tänkbara. En banal förklaring kan vara att konstnärslivet är mera förlåtande mot avvikande beteende. Många yrken är uteslutna för den som i perioder blir arbetsförmögen, men för en konstnär behöver en tillfällig svacka i produktionen inte göra så mycket. En mer intressant möjlighet är att manin faktiskt innefattar en kraftigt ökad energi, ett stegrad självförtroende och en stegrad associationsförmåga. Idéerna forsar fram hos manikern, ibland så okontrollerat att tankarna blir

meningslösa men hos många individer blir resultatet, särskilt i kombination med den ökade arbetsförmågan, en ökad tankekraft. Denna förklaring kan dock inte gärna tillämpas på dem som bara drabbas av depressioner. En tredje förklaring är att vissa personlighetsdrag som kan göra människor predisponerade för affektiva sjukdomar samtidigt befordrar en konstnärligt gynnsam sensibilitet. Deprimerade människor anses t.ex. ibland vara mer extroverta och känslösamma än genomsnittet.

Fastän sambandet mellan psykisk sjukdom och konstnärligt skapande knappast kan förnekas är grunden för det en öppen fråga, väl värd att spekulera kring för dem som har insikter i det konstnärliga skapandets villkor.